

MILAN BENC

POLITIČKA KULTURA GRAĐANA I ANKETNA ISTRAŽIVANJA U HRVATSKOJ

Prilikom korištenja rezultatima anketnih istraživanja istraživač se između ostaloga susreće s dva problema koja treba riješiti prije nego što pristupi analizi prikupljenih podataka, utvrđujući (prihvaćajući) tako njihovu veritabilnost: (a) kako su ispitanici prihvatili anketu, s koliko su iskrenosti odgovarali na postavljena pitanja, na koja su pitanja dali iskreniji ili manje iskren odgovor, u kojim su slučajevima izbjegavali »pravi« odgovor i zašto, sve stoga da utvrdi u kakvoj se atmosferi odvijala anketa; (b) koliki je na dobivene odgovore bio utjecaj anketara — anketarska greška].

Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, prema jednom posebnom programu, pokušava sistematski pratiti neke od problema što se javljaju u terenskim istraživanjima, tako da se ovaj rad osniva na rezultatima tih zapažanja, posebno u analizi reagiranja ispitanika, jer ona su neposredno povezana s političkom kulturom građana (ispitanika) ili, šire, sa socijalnim mentalitetom stanovnika.

1) Prilikom jedne ankete postavili smo zadatak anketarima, doduše dosta općenito formuliran, da podnesu pismene izvještaje o reagiranju ispitanika na anketu.

Izvještaji anketara prikupljeni su u tri oblika: (1) posebni pismeni izvještaj, (2) napomene unijete u kontrolnik i (3) usmeni izvještaji anketara.

Ukupno je prikupljeno četrnaest pismenih izvještaja: napomene u kontrolniku koje su ocijenjene kao relevantne za sagledavanje reagiranja na anketu dalo je pet anketara, a usmeni izvještaj podnijelo je pet anketara. Tako su u analizu ušla ukupno 24 izvještaja anketara, što su tri petine od ukupnog broja općina koje su ušle u uzorak, jer su izvještaji za područje grada Zagreba tretirani jedinstveno.

Svaki izvještaj anketara analiziran je metodom analize sadržaja, tako da su unutar cjeline izdvojene i registrirane sve teme kojima se bavi, pri čemu je prihvaćeno da je tema sumarna ili skraćena rečenica, odnosno skup riječi koje označavaju sadržaj u zbijenom obliku. Kvantifikacija je izvršena brojanjem frekvencija tema što se javljaju u izvještajima, a kasnije, nakon zbrajanja, frekvencijama su dati odgovarajući rangovi.

Zbog anketiranja relativno malog broja općina (samo 4 SRH) nije bilo moguće izvršiti precizniju analizu, ipak, gdje se to moglo, pokušali smo naslutiti neke specifičnosti koje javljaju u pojedinim regijama, pri čemu je prihvaćena podjela kojom se često koristila geografija i etnologija, i to na Panon Dinaride i Primorsku regiju.

Ukupno je izdvojeno 150 tema, od čega 61 tema iz pismenih izvještaja anketara, 54 teme iz napomena u kontrolniku i 35 tema na osnovi usmenih izvještaja anketara.

Ako se izostavi najbrojnija kategorija »problemi izmjene pitanika« zbog grešaka u biračkim spiskovima, koju spomir mahom svi izvjestioci, slijedeća je po rangui tema »**opća zaostala sredine, psihička i mentalna zaostalost kao uzrok teškoća kod postavljanja kontakata**«, što se javlja posebno na područjima nekih zaostalih općina Primorske regije, nadalje u dvije slavonske općine i poneka pojava u gradu Zagrebu. »**Skrivanje pravog materijalnog stanja i prihoda, bojazan od novog poraza**« tema koja se u prvom redu javlja u poljoprivrednog stanovništva Panonije, ona nije toliko naglašena u Primorskoj i Dinarskoj regiji, premda i ovdje, kad se radi o izrazito poljoprivrednim područjima, pojava ima isti oblik i intenzitet. Na području grada Zagreba pojava je uočena u zanatlija.

Slijedi niz tema koje bi se mogle svesti pod zajednički naziv »nepovjerenje i rezerviranost«, ali radi bolje preglednosti zadržavamo raščlanjenost: (»— **opće nepovjerenje i rezervirano ispitanika i blagi oblici ponašanja koji to pokazuju**«; »— **ratni psihoza**« pod kojom podrazumijevamo bojazan ispitanika da ne obavljaju pripreme za rat, jer anketa je obavljena u početku krize na Bliskom istoku (1967. godine), što se odrazilo i u slijedećoj kategoriji kao oštiji oblik ponašanja: »— **skrivanje pred anketarom**«. »Radovi na polju« jesu kategorija koja narušava naprijed navedeni kontinuitet i javlja se ispred »skrivanja pred anketarom«, ali samo jednom jedinicom, tako da smo radi preglednosti podataka dopustili izmjenu redoslijeda. »**Podozrivo reagiranje društveno-političkih organizacija**« tema je koja zauzima visoki rang kad se ima na umu činjenica da su vlast i njezini organi uvijek podozrivi prema naučnim istraživanjima, ne samo u našem nego i u svijetu, tako da je često nemoguće provesti ili dobiti odobrenje za provođenje nekih istraživanja jer postoji bojaza da se ne otkrije, bilo u pojedinačnoj organizaciji ili u društvu nešto što predstavlja tajnu ili u najmanju ruku što »nije za objavljivanje«. U osnovi toga leži stav da istraživačke organizacije i pojedini istraživači ne saznaju više o društvenim pojavama nego što to znaju organi vlasti ili uprave, premda je, bez sumnje, osobito kad se radi o društvenim pojavama u širem smislu, osnovno mišljenje da nije baš sve pogodno i korisno davati u javnost jer takvo objavljivanje može neki put dovesti do znatnih političkih reperkusija. Međutim, relativno niski rang koji je dobila ova

pojava, pogotovu ako se uzme u obzir da je analiza izvršena na počecima anketnih istraživanja u Hrvatskoj — u jednoj od prvih takvih anketa, ukazuje na otvorenost našeg društva prema analizi svakovrsnih društvenih pojava. Kategorija »anketiranje obavljeno bez teškoća«, koja se javlja na slijedećem mjestu, češća je u području Dinarida nego u Panoniji i pokazuje da su ispitanici planinskih područja kontaktibilniji i neposredniji nego ravničarskih, te se vjerojatno oslanja na razlike u mentalitetu osnovane na različitosti tradicionalnih oblika života i političkog iskustva. Posljednje mjesto prema rangui zauzimaju dvije kategorije: s napomenom da su one približno slične, i to »rezerviranost žena pred anketarom« i »slučajevi da muž brani ženi da odgovara na anketu«, što ukazuje na stanovitu arhaičnost u bračnim odnosima, s jedne strane, i neupućenost žena u društvena zbivanja, s druge strane.

Sažimanje kategorija koje se mogu svesti pod zajednički nazivnik daje nešto drugačiju sliku. Kad se teme koje znače **nepovjerenje ispitanika prema anketiranju** svedu pod zajednički naslov, izuzevši skrivanje imovnog stanja i prihoda, novokonstruirana kategorija dolazi po rangui odmah iza problema izmjena ispitanika — što je u stvari tehnički problem — pa odatle izvodimo da je nepovjerenje i rezerviranost ispitanika osnovno pitanje i temeljna oznaka u analizi reagiranja ispitanika. Precizno navođenje područja gdje je nepovjerenje veće ili manje gotovo nije moguće, jer na nepovjerenje nailazimo svagdje u poljoprivrednim krajevima. Međutim, na neka se žarišta ipak može ukazati: ispitanici su se sakrivali pred anketarom na području Hrvatskog zagorja. Kao posrednim indikatorom koristimo se brojem onih osoba koje su odbile intervju: grad Zagreb na prvom mjestu, zatim općina Zlatar Bistrica, pa onda Dugo Selo i grad Rijeka. Uzroci toj pojavi vjerojatno su višestruki, i dok, kako se čini, u vezi s gradovima možemo govoriti o privatizaciji života kao posljedici višeg stupnja civilizacije, s druge strane nalazi se vjerojatno ranije političko iskustvo (ili neiskustvo) stanovnika.

II) Budući da je formulacija zahtjeva za izvještaj anketara u ovoj anketi bila općenita, nije omogućila odgovore o prihvaćanju pojedinih pitanja u upitniku, pa je to učinjeno u slijedećem ispitivanju javnog mnijenja pomoću posebnog upitnika.

Upitnik je upućen svim anketarima na području Hrvatske. Primljena su samo 32 upitnika (izvještaja) koja su mogla biti uzeta u obzir za obradu jer su ostali anketari poslali samo općenite izvještaje kojima se nismo mogli koristiti zbog razlike u instrumentu kojim su registrirana opažanja anketara.

Kako su nas zanimala samo nerazumljiva pitanja, u analizu su ušla samo ona koja su anketari označili zajedno s obrazloženjem, jer, razumljivo, ostala su pitanja bila relativno lako ili lakše razumljiva. U analizi obrazloženja koristili smo se metodom analize sadržaja, i to na dvije razine:

(1) za svako pitanje pojedinačno i (2) za sva pitanja koja se se javljala kao teško razumljiva. Kao kriterij za određivanje teško razumljivih pitanja utvrđeno je da se tako tretiraju samo ona pitanja koja su tako označila četiri ili više anketara.

Pogledajmo najprije pregled prema pitanjima koja su ispitanicima bila teška ili nerazumljiva:

1. Nakon pitanja kojima se tražila **opća ocjena ispitanika u vezi s njihovim zadovoljstvom političkim prilikama u zemlji** postavljena su dva pitanja, kojima su se željeli preciznije utvrditi razlozi nezadovoljstva, odnosno tko je po mišljenju ispitanika odgovoran za to. Anketari su u svojim obrazloženjima naveli da ispitanici žive pomalo izolirani od društvenih zbivanja i teško izriču uzrok svog nezadovoljstva, da su u zabuni kad to trebaju učiniti ili da se ustručavaju odgovoriti na pitanje o svom nezadovoljstvu.

2. Slijedeća grupa pitanja koja je dobila ocjenu teška, odnosila se na **ocjenu uspješnosti djelovanja organa samoupravljanja**, od mjesne zajednice i ekonomske jedinice do saveznih organa. Anketari su upozorili na ovo: ispitanici dovoljno ne poznaju te probleme, pogotovu ne poznaju rad republičkih i saveznih organa, oni ne prate dovoljno rad samoupravnih organa, nisku kulturnu i obrazovnu razinu ispitanika, ispitanicima su bila potrebna mnoga i detaljna obrazlaganja kako bi odgovorili na ta pitanja, da bi ispitanici odgovorili na ta pitanja, bilo je potrebno da anketar ocijeni afektivni odnos ispitanika prema pitanju, pitanja su bila postavljena suviše uopćeno i apstraktno, žene su slabije odgovarale na pitanja zbog svoje slabije informiranosti.

3. Grupa pitanja o **percepciji utjecaja** prošla je slabo. Anketari navode da je tekst pitanja o utjecaju teritorijalno-političkih organa i političkih organizacija bio sasvim nerazumljiv za većinu ispitanika, da je pitanje preteško formulirano, da ispitanici nisu dovoljno upoznati i zainteresirani za ovu problematiku, da nemaju jasnu predodžbu o svom položaju i utjecaju na rješavanje društvenih problema te se ponavlja opažanje da je niska kulturna i obrazovna razina ispitanika, zatim da svoj položaj neposrednih upravljača i utjecaj neposrednih upravljača na društvene procese teško određuju; uopće uzevši, ova je grupa pitanja najslabije prošla u upitniku, čemu u prilog govori i činjenica da je 30—35% ispitanika odgovorilo s »ne znam«.

Samo radi usporedbe dajemo i pregled o percepciji utjecaja u radnoj organizaciji, jer je broj primjedbi ispod onog koji smo utvrdili za teška i nerazumljiva pitanja. Na ovo su pitanje trebali odgovoriti samo zaposleni ispitanici. Već sama činjenica da pitanje nije ušlo u pregled pitanja kao teško nego je uvršteno kao komparabilno ukazuje na velike razlike u percepciji ispitanika, onih koji su zaposleni i onih koji to nisu (prosječka populacije Hrvatske). I opažanja anketara sadržajno su drugačija. Samo jedan anketar navodi da ispitanici teško određuju svoj samoupra-

vljački položaj, a na pitanje koje je naprijed analizirano to je dominantan odgovor. Ostala obrazloženja anketara sasvim su različita: ispitanici su se bojali iskreno odgovoriti bojeći se da im se nešto ne dogodi pa su odgovarali oportunistički, ispitanici strahuju od posljedica i prave se da ne razumiju pitanje.

4. Pitanje kojim su se željeli diferencirati stavovi ispitanika »za i protiv« **socijalizma** pomoću njihova izjašnjavanja za prihvatljivost različitih putova privrednog i društvenog razvoja zemlje naišlo je također na dosta nerazumijevanja, tako da su anketari sa čuđenjem primjećivali da ispitanici neki put nisu ni čuli za socijalizam (!), zatim da ispitanicima pojam socijalizam nije dovoljno jasan, da dovoljno ne poznaju ovu problematiku ili o njoj nisu razmišljali, da ne razlikuju socijalizam od drugih društveno-političkih uređenja. Slijedeće pitanje može djelomično odgovoriti na ove rezultate.

5. Slijedeće pitanje koje je podvrgnuto analizi kao teško bilo je usmjereno na **utvrđivanje stavova prema različitim putovima u izgradnji socijalizma**. Primjedbe na ovo pitanje dala je gotovo četvrtina anketara. Sistematizacija njihovih obrazloženja izgleda ovako: zaposleni ispitanici imaju određenije mišljenje o samoupravljanju nego poljoprivrednici, žene su veoma teško razumije vale ovo pitanje, poljoprivrednicima je teško ocijeniti značenje samoupravljanja u izgradnji socijalizma, samoupravljanje je ispitanicima bio veoma težak pojam te je trebalo davati šira objašnjenja, zaostala seoska sredina sa svojim patrijarhalnim životom nije zainteresirana za novo, mnogim seljacima nije dovoljno jasan pojam samoupravljanja i socijalizma.

Analiza svih »obrazloženja« anketara na osnovi ukupno dvanaest tema koje su se javljale s ukupnom frekvencijom 116, svrstana prema rangu frekvencija s kojom se pojedina tema javlja, daje ovaj pregled:

- nedostatak informiranosti ispitanika,
- ispitanicima su bila potrebna detaljnija obrazloženja,
- niska kulturna i obrazovna razina ispitanika,
- ispitanici ne shvaćaju pojam socijalizma i samoupravljanja,
- strah od posljedica i ustručavanje ispitanika,
- pitanje je suviše direktno formulirano,
- ispitanici su se teško opredjeljivali za odgovore,
- ispitanici nemaju predodžbu o svom položaju i utjecaju u društveno-političkom životu,
- ispitanici su pokazali da nisu zainteresirani za unutarnju i vanjsku politiku,
- žene su slabije informirane od muških ispitanika,
- zaposleni imaju određenije mišljenje o pojavama u društveno-političkom životu.

III) Rezultati obiju istraživanja reagiranja ispitanika na anketna istraživanja, premda ograničenog dometa budući da se osnivaju na impresijama anketara, ne daju nimalo optimističku

sliku. Kako smo naveli, to se posebno odnosi na seosk nito zaostaliye sredine. Utoliko je zanimljivije kako j štvo — čiji su stavovi, mišljenja, političko iskustvo il kultura, mentalitet, tako heterogeni i često sa znatnim »bez mišljenja« ili »ne znam« — reagira kao otvoreni podsticanje koji predstavljaju ulaz u sistem, doživljava stemu transformaciju ili euteopiju da bi se tako različii festicijama pojavio izlaz — reagiranje sistema.

Spomenuto pitanje u vezi s putovima u socijalizar se u ispitivanjima javnog mnijenja uzastopce već četir: 1967. godine. Rezultati pojedinih anketa jesu ovi:

Broj onih koji smatraju da je za realizaciju socija moupavljanje najvažnije povećava se 1968. godine za 3 1967, a u siječnju 1969. godine postotak raste za dal vjerojatno pod utjecajem događaja u Čehoslovačkoj kad zemlja bila u opasnosti, ili u odnosu prema 1967. godi ispitivanje u listopadu 1969. pokazuje pad za 4%, što i posljedica relativne stagnacije pa i recesije u realizaci privredne i društvene reforme. Postotak onih građana i traju da je socijalizam moguć i bez samoupravljanja o: 3%, i to tako da najprije od 1967. godine na 1968. raste z: tim u siječnju 1969. godine pada za 3%, da bi u listopa ponovo porastao za 3%. Međutim, znatnije je pravilan onih ispitnika koji »nemaju mišljenje« o putovima u zam: dok je 1967. godine taj postotak veoma visok, u lip godine smanjuje se za 7%, da bi u siječnju 1969. godin daljnja 2%, a u listopadu 1969. godine porastao za 1° tendencije koje smo naveli unose znatni optimizam u r ključke, jer čak bez obzira na pravac opredjeljivanja osta nica da se broj onih koji se opredjeljuju neprekidno pov

Podaci pokazuju dva pravca u promjenama stavova nju javnog mnijenja:

a) događaji u vanjskoj politici koji ugrožavaju integ mlje uvjetuju opredjeljivanje za socijalizam i samoupr

b) unutarnji problemi društveno-ekonomskog razvitl vaju nesigurnost i kolebanje između samoupravljačkog so: i nekog drugog puta u socijalizam, tako da je ponešto broj onih koji izlaz iz »kritičnih« situacija traže izvan sa vljačkog socijalizma.

Pri tom je karakteristično da se broj »neopredijelje vjerojatno neinformiranih, politički neaktivnih, pa i onih odobravaju socijalizam — smanjuje i da vanjski potica vaju samo neznatna kolebanja, tako da je opća tendencija mnijenja u ovome: neprekidno raste broj onih koji m: društvenog napretka vide u socijalizmu, posebno samoup

Gdje su granice »gornjeg praga« osjetljivosti teško ako ovi nalazi potaknu daljnja istraživanja i aktivnosti

podići političku kulturu našeg naroda, pa i kulturu uopće u pravcu unapređivanja društvenih odnosa na osnovama humanih socijalističkih vrednota, zadatak ovog rada je ispunjen.

IV) Zaključci su u prvom redu pretpostavke koje u daljnjem radu treba provjeravati sličnim, ali i drugačijim — potpunijim — istraživanjima, bilo da se ona odnose samo na reagiranje ispitanika na anketna istraživanja ili šire na političku kulturu ili socijalni mentalitet stanovništva;

1. Opća zaostalost sredina u kojima se provodilo anketiranje, osobito onih koje doživljavaju depopulaciju ili onih koje se tretiraju kao nerazvijene, jest problem o kojem treba brinuti, i to ne samo sa stanovišta anketnih istraživanja i veritabilnosti rezultata.

2. Seosko stanovništvo posebno je zatvoreno prema anketnim istraživanjima, odakle se može pretpostaviti i njegova zatvorenost prema novijim strujanjima u društvenom životu.

S druge strane zapažen je proces ili možda samo pojava da se stanovništvo urbanih regija ili njegovih dijelova zatvara pred javnošću.

Dok je u prvom slučaju vjerojatno razlog ovakvom reagiranju tradicionalni mentalitet i političko iskustvo seoskih donedavno gotovo autarhičnih zajednica, u posljednjem se slučaju, u gradskog stanovništva, vjerojatno radi o zatvaranju pred javnošću kao posljedica civilizacije i odatle privatizacije.

3. Žensko stanovništvo, pogotovu sela, rezervirano je i nepovjerljivo — sa znatnijim nepoznavanjem društvenih i političkih problema, a u pojedinim slučajevima muž još uvijek treba odobriti svojoj ženi ili kćerki da odgovore na anketu.

4. Našim građanima očito nedostaje čak u dosta slučajeva, osnovna informiranost o pojedinim pitanjima društvenog i političkog života, tako da su im strani i oni pojmovi koji su u svakodnevnoj političkoj upotrebi.

5. Nepovjerenje prema anketaru također je jedna od karakteristika reagiranja stanovnika, nastala vjerojatno kao rezultat loših ili nikakvih političkih iskustava, ali isto tako kao tradicionalnog nepovjerenja prema strancu.

Odatle vjerojatno i uzroci prikriivanja istinitog materijalnog stanja i prihoda, što se javlja kao posljedica iskustva našeg čovjeka: uvijek kad su došli u selo nešto zapisivati, trebao je nakon toga nešto i davati.

6. Politička situacija u svijetu i u nas također se reflektira na anketna istraživanja u dva oblika: (a) ona u nekim slučajevima povećava uzdržljivost ispitanika prema anketi, građani postaju nepovjerljiviji; (b) politička situacija prema podacima koji su prezentirani u trenutku opasnosti po sistem — društvo — homogenizira stavove u pravcu samoupravljačkog socijalizma, ali s druge strane unutarnji razvojni problemi izazivaju kolebanje i nedoumicu stanovništva.

Posljednje navodi na zaključak da unatoč niskoj političkoj kulturi, koja se može manifestirati i registrirati različitim metodama, na osnovama ranijih političkih iskustava — mentaliteta stanovništva — nalazimo i elemente političke osjetljivosti naroda na društvena, ekonomska i politička zbivanja i probleme, ali ne i takvo razumijevanje koje može pružiti samo bolja informiranost i viša razina političke kulture.

Napomena:

U nedostatku prostora nismo citirali pojedina pitanja koja su analizirana, a isto tako u tekstu nismo označavali, na odgovarajući način, literaturu i dokumentaciju te čitaoce upućujemo na ovo:

Milan Benc: Naučni metod Valtazara Bogišića u prikupljanju građe iz naučnog života, JAZU — Zagreb, u štampi. — Milan Benc: Longitudinalno praćenje rada anketara (istraživački program), dokumentacija Instituta za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1967. — Bernard Barelson: Content Analysis, u Lindzey: Handbook of Sociopsychology, 1954. — Daniel Katz; Robert L. Kahn: »The Social Psychology of Organization, John Willey and Sons, INC, second printing 1966, str. 452—455. — C. A. Moser: Metodi anketiranja u istraživanju društvenih pojava, »Kultura« 1962, Beograd, str. 318—346. — Rudi Supek: Ispitivanje javnog mnijenja, »Naprijed« 1968, Zagreb, str. 227—250. — Dr Mladen Zvonarević: Javno mišljenje građana Hrvatske o samoupravljanju, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu 1967. (anketu vodio Milan Benc). — Dr Mladen Zvonarević, Milan Benc, Vlasta Spitek: Javno mnijenje građana Hrvatske, prosinac 1968 — siječanj 1969; Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1969. — Dr Mladen Zvonarević, Milan Benc, Slavko Kljajić: Javno mnijenje građana Hrvatske, listopad 1969, Preliminarni rezultati, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu 1969, Izvještaj naručiocu.

POLITICAL CULTURE OF CITIZENS AND THE SAMPLE INQUIRIES IN CROATIA

Summary

On the basis of two inquiries of reactions of the inquired on inquiries in Croatia there has been gathered a set of data which have been analyzed by the method of the contents analysis.

Wanting to perform analysis according regions, communities in Croatia have been divided into Panonia, Dinarids and the Seaside region, to be possible to find eventual difference which spring out of the mentality of population.

The conclusions of this investigation are firstly suppositions which have to be proved in further work by similar but different — more complete — investigations, whether they relate only to the reactions of the inquired upon the inquiries or, wider, to political culture or social mentality of population.

1. General backwardness or surroundings wherein inquiring was made especially of those which are in the phase of depopulation or of those districts which have been treated as underdeveloped, is such a problem to take care about, not only from the view of inquiries and veritability of results.

2. Rural population is specially shut in relation to inquiries; so one can make out of it their being shut in relation to the new streams in social life.

On the other side proces or perhaps only a slight phenomenon has been observed that the population of the urban regions or some parts of them have also been shut in relation to the public.

While in the former case the reason for such a reaction is the traditional mentality and political experience of rural communities, which were almost autarchic until recently, in the latter one, among the urban population, there might be the case of shutting such surroundings in relation to the public as a result of civilization and hence privatization.

3. The female population, especially from the country is reserved and suspicious — with a more considerable misunderstanding of social and political problems, and in particular cases the husband still has to give approval to his wife or daughter to answer the inquiry.

4. Our citizens are evidently in lack, in many cases, even of fundamental information about particular questions of social and political life, so that also those notions are strange to them which are in the everyday use.

5. Distrust towards the inquiry is one of the characteristics of reactions of population which has become probably as a result of some bad or no political experiences, but also as the traditional distrust towards a stranger.

These are probably some of the causes of hiding true material condition and income, which appears as a consequence of experience of our man who always whenever one came to the village to note something, peasants usually had to give something.

6. Political situation in the world and in our country is also reflected in the inquiries, in two forms: a) political situation in some cases enlarges the restraint of the inquired in relation to the inquiries, citizens become distrustful; b) political situation according to the data which are presented in the moment of danger for the system — society — homogenizes attitudes in the direction of self-governing socialism, but on the other side, the inner problems of development cause vacillation and uncertainty of population.

The last mentioned leads to the conclusion that in spite of low political culture, which can be manifested and registered by using different methods, upon the bases of earlier political experiences — of the mentality of population — we also find elements of political sensibility of people concerning social, economic and political events and problems, but not such understanding which might be given by better information and higher level of political culture.

(Translated by S. Paleček)